

הנחיות למורה – הנחיות להיבחנות במקצוע עיין ערך "אני ישראלי" מסלול 12 שנות לימוד

מושגים מחייבים ומאגר אירועים להוראה למידה למבחן

תש"ף – 2019-2020

למורים המלמדים

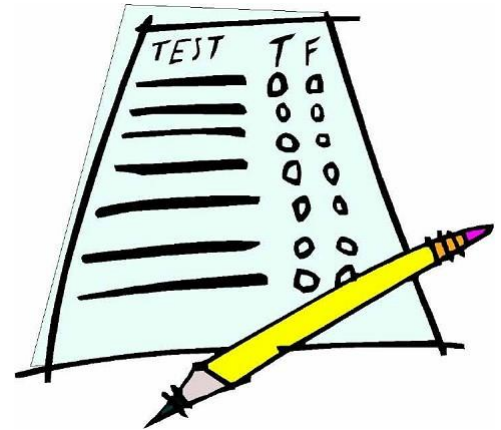
- לפניכם המושגים שחובה ללמד במקצוע עיין ערך "אני ישראלי" 12 שנות לימוד. הם מופיעים במסמך חלקם מפורטים מאוד, על פי סדר יחידות הלימוד במדריך למורה. (הפירוט והפעילויות נמצאים במדריך למורה)
- במסמך מופיעים אירועים, היגדים, ציטוטים המשמשים כמאגר לשאלות למבחן 12

תוכן עניינים

- 2 יחידת לימוד ראשונה - מהי תרבות _____
- 5 יחידת לימוד שנייה- מיהו ישראלי _____
- 8 יחידת לימוד שלישית – מכור היתוך לרב תרבותיות _____
- 22 יחידת לימוד רביעית- גזענות, סטראוטיפים, דעות קדומות _____
- 29 יחידת לימוד חמישית – פלורליזם וסובלנות _____

יחידת לימוד
ראשונה –

מהי תרבות

מושגים:

1- מהי תרבות

לפניך הגדרות למושג תרבות
בחר שתי הגדרות הנראות לך ביותר, הסבר את בחירתך

הגדרות למושג תרבות

1. מערכת של ערכים, נורמות, אמונות, סמלים ועצמים חומריים המרכיבים את אורח החיים של קבוצה ומנחים את התנהגותה.
2. הדפוסים הנלמדים של מחשבתם והתנהגותם של בני אדם בחברה מסוימת. התרבות כוללת: אמונות, דעות, סמלים וסימנים.
3. אוסף של סמלים ומערכות סמלים היוצרים משמעויות משותפות הנלמדות תוך כדי פעילויות גומלין חברתיות.
4. תרבות היא התכנות הקולקטיבי של המוח, אשר מבחין בין חברי קבוצות שונות.
5. תרבות נלמדת, אינה עוברת בתורשה, נובעת מהסביבה החברתית בה נמצא האדם ולא מהגנים שלו.
6. תרבות קובעת את צורת החשיבה, מתן המשמעות ודרכי ההתנהגות תרבות קובעת קודים של התנהגות: כיצד מתנהגים במצבים מסוימים.
7. תרבות היא מעשה ידי אדם, מקבלת אישור מאחרים מועברת מדור לדור – כאשר הצעירים/החדשים מקבלים אוריינטציה מיוחדת
8. תרבות מספקת מסגרת של משמעות, באמצעותה ניתן לנתח מצבים, לדון עם אחרים, לבחון את עצמו, ולהתמודד עם העולם החיצון.
9. תרבות היא מכלול הערכים, האמונות ותפיסות העולם כפי שהן באות לידי ביטוי בהתנהגותם של בני האדם. בין השאר הטקסים והמיתוסים. קבוצות שונות בעולם יכולות להיות בעלות ערכי תרבות שונים.

2- מודל הקרחון הרב תרבותי

תרבות משולה לקרחון, אשר חלקו הקטן בולט וגלוי מעל לפני המים ואילו רובו נמצא מתחתיהם, והוא סמוי.

1. אילו ממאפייני והיבטי התרבות נמצאים ברובד הגלוי של הקרחון?
2. אילו ממאפייני והיבטי התרבות נמצאים ברובד הסמוי של הקרחון?
3. איזה חלק/רובד של הקרחון גדול יותר? הגלוי או הסמוי?
4. בחרו מאפיין אחד מהרובד הגלוי, ומאפיין אחד מהרובד הסמוי על מה קל יותר לשוחח? מה קל יותר להבין?
5. מה ניתן ללמוד מכך לגבי המושג תרבות?

3- מהי תרבות הכלום

"תרבות הכלום" והריקנות שמאכילה את הילדים של היום.

האם זו המציאות, אנחנו משתפי פעולה עם התרבות הישראלית החדשה, השאלה שמטרידה היא מה יקרה עוד 30 שנה ומי יהיו אנשי התרבות והרוח?

יחידת לימוד שניה- מיהו ישראלי

1- מהי זהות ישראלית? האם קיימת זהות ישראלית? מהי המורכבות המוצגת בקטע?

מדבריה של פרופ' אניטה שפירא, היסטוריונית וחוקרת החברה הישראלית:

"האם קיימת כיום "זהות ישראלית"? מי אתה, הישראלי? מתנחל בגדה, עוטה דובון וטלית, חובש כיפה ומניף תת-מקלע? חרדי מבני ברק, תושב שינקין, בעל תסרוקת מוזרה המושכת תשומת לב? עולה מרוסיה, הגאה בשפתו ובתרבותו, או עולה מאתיופיה, הנאבק להכרה מצד הרבנות הראשית? חוזר בתשובה, השב אל המעיין ונוטש את עוולות העולם המודרני, אשכנזי המבקש לשמוע מוסיקה קלאסית, או מזרחי המעדיף מוסיקה מזרחית? או שמא רוב דומם של ישראלים, חילוניים בהשקפת עולמם, אך מבקשים לשמור על קשר למסורת אבות, מבקשים שלום עם ביטחון, רוצים קדמה כלכלית, ואולי סתם לחיות ככל האדם? ומה על האזרחים הערבים של מדינת ישראל?"

מתוך: אניטה שפירא, יהודים, ציונים ומה שביניהם, עם עובד, 2007

קטע מתוך שיחה עם פרופ' עוז אלמוג: אז מה טבעה של הזהות הישראלית היום?

אין זהות ישראלית אחת. יש זהות "ממוקפת" ישראלי עם מקף: ישראלי-דרוזי, ישראלי-אתיופי, ישראלי-חרדי וכיו"ב...

אז מה יותר חזק, הצד הימני של המקף הישראליות או הצד השמאלי הייחוד הפרטיקולארי?

זה תלוי כמובן בקבוצה. אצל החרדים והערבים, הצד השמאלי עדיין יותר חזק. לעומת זאת אצל העולים מחבר המדינות הצד השמאלי – הזהות הרוסית – הולך

ונחלש עם הזמן והצד הימני הישראליות מתחזק. אבל בהכללה רחבה ניתן לקבוע שהמכנה המשותף הישראלי נחלש עם הזמן כיוון שהדבק החשוב מכל – האתוס הציוני, נחלש והולך... לכן הרבה מאוד ישראלים חילוניים תרים אחר זהויות אלטרנטיביות לצד הזהות הישראלית. זה יכול להיות המקצוע, התחביב למשל אספנים, חובבי טיולים או אופנועים וכו' אפילו אהדה לקבוצת ספורט בארץ ובחו"ל... התהליך הזה מואץ ועוד יואץ בהרבה בעקבות התפתחות האינטרנט, כיוון שהרשת הגלובלית הזאת יוצרת מסה קריטית של אנשים עם מכנים משותפים ברחבי העולם שהופכים בסופו של דבר לקהילות. אלה עדיין קהילות וירטואליות, אבל מדובר בתופעה שתשנה את מפת הזהויות בעולם.

עוז אלמוג. מפנה, מס' 51, תשרי תשס"ז, אוקטובר 2006

דרור פויר - לפני משהו כמו עשור, יצאה לאור אסופת מאמרים תחת הכותרת "מה אתה יותר - יהודי או ישראלי" שבמסגרתה עשו משהו כמו 25 כותבים צעירים את השאלה כקדום לחפור בה בשאלת הזהות. פעם התחבטתי בזה גם אני, אבל היום אני סבור שמדובר בשאלה חביבה אבל מעט מיותרת, בערך כמו לשאול: בננה - יותר צהובה או יותר מכופפת? מה אני יותר - גבוה או רזה? אשכנזי או משקפופר? זה כמו כל האנשים האלה שכותבים בתיאור העצמי ברשתות החברתיות: "אני אבא, גבר, עיתונאי, חובב שחמט ורוכב על אופניים - ולא בהכרח בסדר הזה". ברור שזה לא בהכרח בסדר הזה, טמבל, כי בדברים האלה אין סדר ולא יכול להיות. זהות אינה דבר ליניארי - היא **סלט**, והיא לא יכולה להיות שום דבר אחר.

מה מוסיף כל אחד מהקטעים לזהות הישראלית ולמושג מיהו ישראלי?

יחידת לימוד שלישית - מכור היתוך לרב תרבותיות

מושגים

1- **חברה פלורליסטית** - חברה שיש בה ריבוי תרבויות. חברה המכירה בגיוון החברתי תרבותי, בשונות ובזהויות הנבדלות של הקבוצות בתוכה. חברה המכירה בזכות של היחיד והקבוצה לבטא דעות שונות, לשמור על הזהות הנבדלת והייחודית של היחיד והקבוצה ולהתארגן כדי לממש ולהשיג את זכויות הקבוצה ולמלא אחר צרכיה והאינטרסים המשותפים שלה. עם זאת, קיימת הסכמה בין הקבוצות השונות לגבי שמירת כללי המשחק הדמוקרטיים.

2- **כור היתוך** - מיזוג של כל התרבויות השונות המרכיבות את החברה בכדי

ליצור תרבות חדשה ומשותפת. דוגמאות: ארה"ב בשנות ה-20, החברה

הישראלית בתחילת שנות ה-50 עד סוף שנות ה-70.

- **"כור ההיתוך"** הינו תנור התכה, המשמש להתכת מתכות שונות. כתוצאה מכך המתכות נמסות, מאבדות את צורתן המקורית וניתן למזג ולעצב אותן בצורות חדשות. הביטוי "כור ההיתוך" הינו מטפורה לתפיסה שראתה לנגד עיניה את הצורך למזג את העולים עם הישראלים הוותיקים ליצירת תרבות ישראלית משותפת, על מנת לבנות עם חדש בארץ. מגמה זו דרשה מן העולים

להתנתק ממסורתם, ממנהגיהם ומשפתם ולאמץ את התרבות הישראלית
החדשה שיוצגה בעיקר על ידי דמות הצבר

3- **הטמעה**- תרבות הרוב בחברה תהיה התרבות הדומיננטית ובני תרבויות
אחרות יחויבו לוותר על תרבויותיהם ולהתאים את אורח חייהם לערכים
ולנורמות של הרוב.

4- **פלורליזם תרבותי**- יש להעניק הכרה רשמית ולגיטימציה שווה לתרבויות
משנה שונות בחברה. דוגמאות: א. שוויץ- ארבע שפות מוכרות בה כשפות
רשמיות: גרמנית, צרפתית, איטלקית ורומנסק. כל שפה היא מרכיב חשוב
של תרבות משנה של אחת הקבוצות האתניות הגדולות במדינה וכל אחת
מיישבת אזור אחר של המדינה. הלימודים בבתי הספר באזורים שונים
מתנהלים בשפות שונות

5- **חברה רב-תרבותית** – חברה שבה מתקיימים סובלנות, אכפתיות הדדית,
דיאלוג שוויוני והכרה הדדית בין הקבוצות התרבותיות השונות.

**הגדרת הזהות היא הגדרה סובייקטיבית, כל פרט בוחר אלו מרכיבים בזהות שלו
להדגיש ואלו לא ומתי.**

מרכיבי זהות:

1. **הזהות האזרחית** – מבוססת על הקשר והמחויבות של האדם למדינתו. אדם
שמדגיש את חובותיו כלפי מדינתו ואת הקשר הרגשי שלו למדינה מדגיש זהות
אזרחית. למשל, אדם שמגדיר את עצמו כישראלי מדגיש את זהותו האזרחית,
השייכות שלו למדינת ישראל.
  2. **הזהות לאומית** - מבוססת על הקשר והשייכות של האדם ללאום, לתרבות
הלאום. למשל, אדם שמגדיר עצמו כערבי מדגיש את הזהות הלאומית שלו
השייכות לעם הערבי, לתרבות הערבית.
  3. **הזהות הדתית** – מבוססת על הקשר, השייכות והמחויבות לדת מסוימת, לקיום
מצוות הדת.
  4. **הזהות העדתית** – השייכות לעדה. למשל אדם שמגדיר עצמו כחרדי, מדגיש את
שייכותו לעדה החרדית.
- ישנם אנשים שמדגישים רק מרכיב זהות אחד וישנם שמדגישים בו-זמנית מספר
מרכיבי זהות למשל, אדם שמדגיש עצמו גם כיהודי דתי וגם כישראלי, מדגיש גם
את הזהות הדתית שלו וגם את הזהות האזרחית שלו.

הגדרות הזהות השונות משקפות גם את הגישות השונות של האזרחים לגבי אופייה הרצוי של מדינת ישראל.

פירוט המושג "כור היתוך"

מהיכן בא המושג "כור היתוך": כור היתוך הוא מפעל ליצירת פלדה שבו מערבבים מתכות וחומרים שונים בעלי חסרונות רבים ולאחר שמחממים את כולם ביחד מקבלים פלדה באיכות טובה. מושג זה התפתח בארצות הברית בעקבות ההגירות העצומות שהיו בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, והרצון לאחד את החברה האמריקאית וליצור תרבות אחידה.

החשש: חשש שעולים רבים בעלי תרבויות שונות זו מזו, ושונות מהתרבות שאפיינה את בני היישוב היהודי בארץ ישראל לפני קום המדינה, לא ימשיכו את מורשת היישוב, ולא ישתלבו בחברה הישראלית. בארץ עלולה להיווצר חברה מפוצלת שתקשה על המדינה הצעירה להתפתח.

כור היתוך – אידיאולוגיה ומדיניות שהותוו על-ידי ראש הממשלה הראשון, דוד בן גוריון ועל-ידי ממשלות ישראל בהמשך, שמטרתו להתיך את כל הקבוצות הקיימות בחברה הישראלית יהודית וליצור מכל הערב האתני והדתי חברה ותרבות אחת מגובשת ומחודשת... "התוצר" האידיאלי של כור ההיתוך הוא דמות הצבר.

מדברי ראש ממשלת ישראל הראשון דוד בן גוריון

"אין אנו מביאים לארץ עדרים של בעלי-חיים, שדי להאכילם, להעבידם ולשכנם, אלא המוני אנשים יהודים, שלא על הלחם לבדו יחיו... ומוטל עלינו להתיך מחדש כל הציבור הרב והמנומר הזה, לצקת אותו בדפוס של אומה מחודשת. עלינו לעקור המחיצות הגיאוגרפיות, התרבותיות, החברתיות והלשוניות, המפרידות בין החלקים השונים, ולהנחיל להם לשון אחת, תרבות אחת, אזרחות אחת, נאמנות אחת, חוקים חדשים ומשפטים חדשים. עלינו להנחילם רוח, תרבות, ספרות, מדע, אמנות... עלינו לחנכם לחיי עם עצמאי, לחיים ממלכתיים ולשלטון עצמי, לחירות, לאחדות יהודית לאחריות קולקטיבית" – בן גוריון

המטרה:

א. שאיפה לאחידות תרבותית. גישת כור ההיתוך, שמה לה למטרה לבנות חברה חדשה ולעצב את דמותו של "הישראלי החדש". ישראל זה יעוצב לפי דפוסי התרבות שהייתה שלטת בארץ עד קום המדינה, תרבות שעוצבה על ידי מי שחי בארץ והנהיג את המדינה עד עכשיו. בן גוריון שעיצב תכנית זו התכוון לסלק את ההבדלים השונים בין העולים שהגיעו (הבדלי שפה, לבוש, שמות וכו') וליצור תרבות אחת ארץ ישראלית, שפה אחת, אזרחות אחת, נאמנות אחת חוקים חדשים ומשפטים חדשים.. לעולה זה תהיה תרבות עברית חדשה ומקורית שתורכב מהתרבויות השונות שהגיעו לארץ ותהיה טובה יותר מהן בדומה

למתכות השונות המותכות בכור ההיתוך ויוצרות פלדה חזקה ומשופרת. צריך לזכור שמדובר בחברה הנמצאת בשלבים ראשוניים של גיבוש זהותה, שלבים המאופיינים בד"כ בחוסר בטחון עצמי כך שכל זהות שונה נתפסת כאיום. השקפה זו אילצה את העולים החדשים לוותר על אורח חייהם, מנהגיהם ותרבותם, ולהפוך לבני אדם אחרים ממה שהם.

ב. **העדפת תרבות היהודי החדש**, שלילת הגולה כמקום ושליטת הגלות כתופעה תרבותית: תפקיד הציונות להוציא את היהודים מהגלות, ולהוציא את הגלות מהיהודים. על פי תפיסה זו יש להנחיל לעולים ארצה את המורשת של היישוב-ציונות, חלוציות, אהבת הארץ וערכים מתוך התרבות המערבית המודרנית, ליצור ישראלי חדש, דובר עברית שמנותק משורשיו העדתיים והגלותיים. (טענה שעלתה כנגד מנהיגי המדינה הייתה שהם רוצים להשליט את התרבות האשכנזית שהביאו מבית אביהם על העולים שבאו ממדינות ערביות כיון שהתרבות של העולים נראית להם פרימיטיבית. הם טענו בתגובה שהם רוצים להשליט תרבות ישראלית חדשה שלא הייתה מוכרת לאף אחד מיושבי הארץ לפני שהגיע לישראל.

השינוי שחל בשנות ה-70 והמעבר לתפיסת "רב תרבותיות"

רק בשנות ה-70 חל שינוי בגישת המדינה שוויתרה על גישת "כור ההיתוך" והחלה לתת לגיטימציה למסורות, למנהגים ולשמירה על שורשים עדתיים של העדות השונות שהגיעו לארץ.

ייחודה של תפיסת הרב תרבותיות ביעד השונה שהיא מציבה לעצמה, כלומר:

ויתור על חלום יצירת חברה חדשה ואחידה, תוך הכרה שחברת מהגרים בנויה מפסיפס תרבותי. בגישת הרב תרבותיות "הקבוצות השונות שומרות על זהותן, על האתניות, המנהגים, האמונות, השפה והמיתוסים שלהן אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית."

הנחות יסוד:

- א. הכרה בצורך בחברה מגוונת, רבת פנים, פלורליסטית, כל תרבות תורמת לחברה.
- ב. יחס שווה לכל התרבויות, אין תרבות מועדפת.
- ג. סובלנות וכבוד הדדיים בין התרבויות השונות.

"אנשים שהאידיאל החברתי שלהם הוא כזה ואנשים שהאידיאל החברתי שלהם הוא ההיפך מזה, כולם יכולים בפוטנציה להפרות זה את זה...תרבות עשויה לפרוח דווקא במקום שיש מפגש של ניגודים, של מתחים, של שוניות, של מוזרויות." עמוס עוז, כל התקוות, כתר, ירושלים, 1998, עמ' 15.

הגורמים השונים שהביאו את החברה הישראלית למעבר לרב-תרבותיות.

❖ מתי?

התופעה של מעבר מתפיסת "כור ההיתוך" לתפיסת "רב תרבותיות" היא תופעה בין לאומית. ראשיתה בסוף שנות השישים של המאה הקודמת (תחילה בקנדה, משם עברה לארה"ב ולמערב אירופה). בארץ ניתן להצביע על סוף שנות השבעים, ובעיקר החל משנות השמונים והתשעים של המאה העשרים.

❖ מדוע? בעולם:

- חלק מגישת הפוסט מודרניזם, רלטיביזם, (ויקיפדיה: רלטיביזם היא תפיסה הגורסת כי לנקודת מבט אין תוקף או אמת מוחלטת, אלא ערך יחסי בלבד הנקבע על-פי הבדלים בתפיסה היעדר ערכים מוחלטים-).
- חלק מערעור על הסדר החברתי שנוצר לאחר מלחה"ע ה 2

בארץ:

השפעת תהליכים רחבים יותר שהתרחשו בעולם ובמדינת ישראל:

- השינוי שהתרחש במדינת ישראל עם תחילת שנות ה-70, כלומר, מעבר חד מחברה המגייסת את תושביה להגשמת מטרות משותפות, תוך הדגשת ערכים ומטלות משותפות- לחברה המאפשרת לאזרחיה לממש את יעדיהם בדרכים מגוונות תוך הדגשת תחרותיות, הישגים ומימוש הפרט באופן עצמאי. העמדת היחיד וצרכיו במרכז; השאיפה ל"חיים הטובים" (הנהנתנות), החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם קיומה, והאינדיבידואליזם שהחליף את הקולקטיביזם.
- התרחבות הפערים הכלכליים עוררה ניכור והסתגרות ופגעה בתחושת הסולידאריות החברתית.
- השפעת השבר של מלחמת יום כיפור, סדיקת האמון בכל מה שזוהה עם הממסד. תפיסת כור ההיתוך זוהתה באופן ברור עם הממסד הוותיק ועם מטרותיו.
- השפעת מחאת " הפנתרים השחורים " שהעלתה למודעות הציבורית את תרבותם של יוצאי ארצות האסלאם והציפה את תחושת הקיפוח שלהם.
- המהפך הפוליטי ב1977: מראשית המדינה, מפלגות הפועלים הן שהרכיבו את הממשלות במדינת ישראל, בשנת 1977 חל מהפך פוליטי: מח"ל בראשות מנחם בגין זכתה ברוב קולות הבוחרים ולראשונה בהיסטוריה של מדינת ישראל, מפלגה בעלת גישה קפיטליסטית יותר וימנית יותר מבחינה פוליטית מובילה את הרכבת הממשלה. חלק גדול מההצלחה של מפלגה זו נזקף לזכות אחוז גבוה מאד של מצביעים מהפריפריה, מעיירות הפיתוח, ודור שני ושלישי של עולים שהגיעו ממדינות מוסלמיות.
- מגוון אמצעי התקשורת וזמינותם תופעה המאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו.
- מאות אלפי העובדים הזרים החיים בישראל הגבירו את המודעות לתרבויות שונות המתקיימות זו לצד זו במדינת ישראל.
- ההכרה שגם בלי הניסיון להאיץ את קליטת העולים, בתוך 2-3 דורות ממילא מתערים הצעירים בחברה הכללית, מעשירים אותה בתרבותם ורואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה.
- גל עלייה עצום של מיליון עולים שעלו ממדינות בריה"מ לשעבר בשנות ה 90. עולים אלה הגיעו עם תרבות מפותחת ובלי רצון לוותר על מאפייני התרבות שהביאו איתם.

מהם ואילו הם הביטויים השונים של רב תרבותיות בישראל נספח 2: הסבר - רב תרבותיות

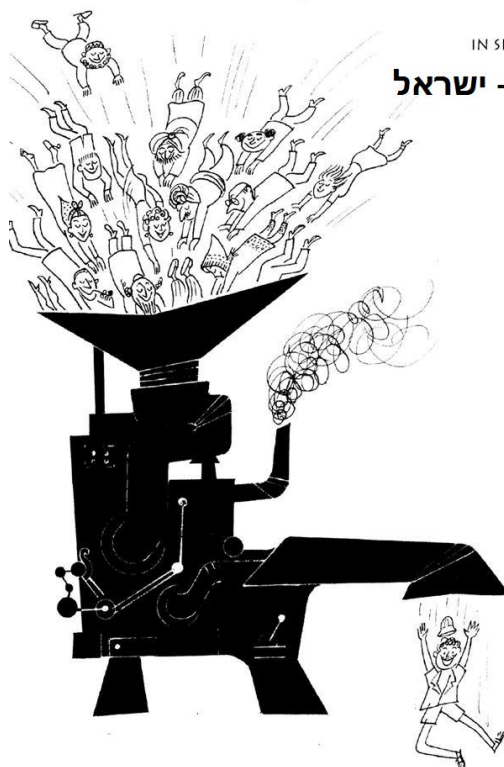
ייחודה של תפיסת הרב תרבותיות ביעד השונה שהיא מציבה לעצמה, משמע ויתור על חלום יצירת חברה חדשה ואחידה, תוך הכרה שחברת מהגרים בנויה מפסיפס תרבותי. בגישת הרב תרבותיות "הקבוצות השונות שומרות על זהותן, על האתניות, המנהגים, האמונות, השפה והמיתוסים שלהן אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית".

דניאל פלורטין, "קשיי חיברות של מהגרים – סקירת מודלים", המרכז למחקר ומידע, משרד החינוך, פברואר, 2009.

שאלות לדיון:

1. עם אילו מהתפיסות שהוצגו אתם מזדהים? אילו תפיסות מעוררות התנגדות?
2. תפיסת "כור ההיתוך", שתוארה למעלה, וכן בדבריו של בן-גוריון, אפיינה את השנים הראשונות לקום המדינה. לאור הקטעים שקראתם מה דעתכם? האם מדיניות זו הייתה מוצדקת?
מדוע ראו מנהיגי העם צורך לבחור במדיניות זו?
האם ראוי לאמץ מדיניות זו גם היום? האם זה אפשרי? באילו מובנים?
3. בשנים האחרונות מדברים על החברה הישראלית כחברה רבת תרבויות – "שטיח פרסי", "סלט פירות" ועוד. הגדרות אלו מבטאות את הגיוון שבהגדרות הזהות הישראלית. הסבירו כל אחת מההגדרות הללו.
4. בשנים האחרונות מציינת החברה הישראלית חגים כגון: המימונה או חג הסיגד – מה ניתן ללמוד מכך? מדוע חשוב ליוצאי מרוקו או אתיופיה לשלב בלוח השנה ימים אלה? האם זה חשוב גם לכלל החברה הישראלית? נמקו.
5. אניטה שפירא כותבת "הזהות הישראלית הישנה התאפיינה בכך שהייתה זו זהות קולקטיבית, גם מי שלא היה שייך אליה הרגיש שהיא מייצגת אותו.."
מהם לדעתכם היתרונות של הרגשה זו?
האם לדעתכם קיימים היום מאפיינים של הזהות הישראלית שכולנו מזדהים איתם? שפה, לוח השנה, חגים ומועדים, סמלים ועוד.
6. הסוציולוג עוז אלמוג כותב: "ניתן לקבוע שהמכנה המשותף הישראלי נחלש עם הזמן כיוון שהדבק החשוב מכל – האתוס הציוני נחלש והולך...". מהן לדעתכם הסכנות הנשקפות לנו כתוצאה מהיחלשות האתוס הציוני וההתחזקות של אתוס גלובלי התחזקותה של תחושה שאני "אזרח העולם" על חשבון תחושת ההשתייכות למקום ולמדינה?

שרוליק של דוש

כור היתוך, "רישום משנות החמישים, פרידל שטרן

אירועים לדיון

אירוע א': תכניות טלוויזיה ברוסית.

מפלגת "ישראל בעליה" קיבלה לידיה את תיק התקשורת. השר החדש תובע מכל אחד מערוצי הטלוויזיה לשדר לפחות 2 תכניות בשפה הרוסית. לטענתו, דוברי הרוסית המהווים כ-21% מהאוכלוסייה בישראל, זכאים ליהנות משידורים בשפת-האם שלהם, 2 תכניות אינן אפילו אחוז אחד מלוח השידורים. נמקו את עמדותיכם בעד ונגד דרישה זו.

אירוע ב': מפלגות סקטוריאליות (רוסים, מזרחיים, דתיים, ערבים)

בעקבות האירוע הקודם התארגנה הפגנה גדולה שקראה לחקיקת חוק שיגביל את קיומן של מפלגות סקטוריאליות מפלגות המייצגות קבוצות נבדלות בחברה. מארגני ההפגנה טוענים שלמפלגה המעדיפה קבוצה מסוימת ואינה מתייחסת באופן שווה לכלל אזרחי המדינה אין זכות קיום. נמקו את עמדותיכם בעד ונגד טענה זו.

אירוע ג': מערכת חינוך נפרדת לקיבוצניקים, רוסים, ערבים וכו'...

מתוך הנחה שלכל קבוצה תרבותית יש רצון לחנך את דור העתיד שלה לאור ערכיה המוסריים והתרבותיים, יש לאפשר לכל קבוצה המעוניינת בכך להקים לה בתי ספר עצמאיים. נמקו את עמדותיכם בעד ונגד אמירה זו.

אירוע ד': בגרות בלשון לשפה עברית, רוסית, אמהרית.

כיוון שהשפה היא מרכיב חשוב ביותר בתרבות, יש לאפשר למי שמעוניין ללמוד ולהעמיק בשפת אימו. בגרות בלשון צריכה להתייחס לשפת האם של הנבחן. כך יוכל עולה מרוסיה להיבחן ברוסית ועולה מאתיופיה באמהרית וערבי יבחן בערבית. נמקו את עמדותיכם בעד ונגד אמירה זו.

אירוע ה' - יש להקים מערכות משפטיות נפרדות לתרבויות והדתות השונות בישראל.

אמות המידה המוסריות נקבעות בכל תרבות על פי סולם הערכים שלה. למשל, אין - זה צודק לשפוט אדם שבתרבותו מקובל לגנוב מעשירים לטובת עניים, עפ"י ערכיה של תרבות המגנה כל גניבה. לכן, יש לאפשר לכל תרבות לשפוט בהתאם לערכיה. נמקו את עמדותיכם בעד ונגד אמירה זו.

עמדות- הסבר מהי עמדתך?

עמדה ראשונה:

מדינת ישראל היא קודם כל מדינה יהודית, ולכן רק ליהודים צריכות להיות כאן זכויות.

עמדה שנייה:

למי שחי בישראל יש זכויות בסיסיות כמו לכל אזרח במדינה דמוקרטית, אבל אם הוא רוצה לחיות כאן הוא צריך להתאים את עצמו לחיים במדינה יהודית, גם אם הוא מוסלמי או נוצרי.

עמדה שלישית:

במדינה דמוקרטית כל האזרחים שווים ויכולים לקדם גם את הצרכים שלהם כקבוצה, אם הם מעוניינים בזה.

עמדה רביעית:

מדינה דמוקרטית צריכה להגן על הזכויות הבסיסיות של האזרחים החיים בתוכה, ולתת לכולם תנאים שיאפשרו להם לחיות על פי דרכם ועל פי אמונתם ולבטא את תרבותם במרחב הציבורי.

קטעים עליהם ניתן לשאול שאלות ולברר ערכים

מדיניות כור ההיתוך, רב תרבותיות, ריבוי תרבויות :

רב - תרבותיות היא מגמה בולטת בחברה ובתרבות המערבית בת זמננו. שינויים בהרכב האוכלוסייה ושינויים פוליטיים, כלכליים, טכנולוגיים ותקשורתיים, תרמו לכך שבמדינות רבות, וביניהן ישראל, יש קבוצות דתיות, אתניות, לאומיות ומיניות, שתרבויותיהן חוצות את גבולותיה הגיאוגרפיים של מדינת הלאום.

רב-תרבותיות היא מושג המציין **דיאלוג של כבוד הדדי וסובלנות בין תרבויות שונות, מתוך יחס של כבוד לשוני התרבותי ולאחר**. בעידן הפוסט מודרני, מתפשטת בעולם המערבי האידיאולוגיה הרב-תרבותית, המייחסת לזכויות האדם, לשוני התרבותי ולשחרור עמים וקבוצות מדוכאות, חשיבות עליונה.

מאז קום המדינה הייתה החברה הישראלית חברה מגוונת ומרובת שסעים, המורכבת מקבוצות אתניות, דתיות ולאומיות שונות, שמתנהל ביניהן מאבק סביב חלוקת המשאבים. אולם במשך השנים שחלפו, **חל שינוי ביחסה של החברה הישראלית כלפי השוני הקיים בין התרבויות**;

מדיניות כור היתוך ואמצעי התקשורת במדינת ישראל:

בשנים הראשונות לאחר קום המדינה, בלטה בחברה הישראלית האידיאולוגיה הצינונית. התרבות הישראלית הייתה כור היתוך, שחתר ליצירת זהות קולקטיבית ישראלית אחידה, השולל את הגלות ומבטל את הייחודיות התרבותית של הקבוצות האתניות הקיימות בישראל. אמצעי השידור הממלכתיים והעיתונות הפרטית, מילאו תפקיד מרכזי בעיצוב תרבות "כור ההיתוך" הישראלית, ובגיוס תמיכת הציבור במדיניות כור ההיתוך של השלטון.

תהליכים אלו של פיצול ושוני תרבותי יכולים להוביל לפלורליזם רב-תרבותי, המקבל את השוני כחלק בלתי נפרד של החברה הישראלית, תוך שמירת על קיומה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית, כמסגרת על משותפת. אך הם עלולים להחמיר את הקיטוב, השליכה ההדדית, הניכור, השנאה וחוסר הלכידות וההסכמה בין חלקי החברה הישראלית, תוך החרפת מאבקי הכוח בין הקבוצות, עד לערעור קיומה של מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית ויהודית.

במרכז המושג רב-תרבותיות נמצאים ערכים של שוויון, סובלנות וכבוד הדדי בין התרבויות השונות בחברה, תוך הכרה וקבלה הדדית של השוני הקיים בין התרבויות, אך מבלי לבטל את הזכות להגדרה עצמית ייחודית יהודית ישראלית..

7 - ישראל: רב-תרבויות, ריבוי תרבויות או ריב של תרבויות?

האם החברה הישראלית היא חברה רב-תרבותית או חברה פלורליסטית? בחברה רב-תרבותית גבולות ההגדרה של הקבוצות השונות פתוחים ולא סגורים וקשיחים. מתקיים דיאלוג פתוח מנקודת מוצא של מעורבות ושוויון, ללא שלילה הדדית וניכור בין הקבוצות. היחידים והקבוצות השונות בחברה מוכנים להסתכן באובדן זהותם הקודמת בעקבות הדיאלוג עם "האחר".

החברה הישראלית העכשווית עונה יותר להגדרה של חברה פלורליסטית; חברה המאפשרת את קיומו הממוסד של השוני התרבותי והדתי הקיים בתוכה, המאפשרת חופש ביטוי סביר והבעת דעות חריגות, תוך שמירה על כללי המשחק הדמוקרטיים.

מהי ישראל? רב-תרבויות, ריבוי תרבויות או ריב של תרבויות?

6- מתוך שיחה עם פרופ' עוז אלמוג: אז מה טבעה של הזהות הישראלית היום?

אין זהות ישראלית אחת. יש זהות "ממוקפת" ישראלית עם מקף : ישראל-דרוזי, ישראל- אתיופי, ישראל-חרדי וכיו"ב... אז מה יותר חזק, הצד הימני של המקף הישראליות או הצד השמאלי הייחוד הפרטיקולארי? זה תלוי כמובן בקבוצה. אצל החרדים והערבים, הצד השמאלי עדיין יותר חזק. לעומת זאת אצל העולים מחבר המדינות הצד השמאלי – הזהות הרוסית – הולך ונחלש עם הזמן והצד הימני הישראליות מתחזק. אבל בהכללה רחבה ניתן לקבוע שהמכנה המשותף הישראלי נחלש עם הזמן כיוון שהדבק החשוב מכל – האתוס הציוני, נחלש והולך... לכן הרבה מאוד ישראלים חילוניים תרים אחר זהויות אלטרנטיביות לצד הזהות הישראלית. זה יכול להיות המקצוע, התחביב למשל אספנים, חובבי טיולים או אופנועים וכיו אפילו אהדה לקבוצת ספורט בארץ ובחו"ל... התהליך הזה מואץ ועוד יואץ בהרבה בעקבות התפתחות האינטרנט, כיוון שהרשת הגלובלית הזאת יוצרת מסה קריטית של אנשים עם מכנים משותפים ברחבי העולם שהופכים בסופו של דבר לקהילות. אלה עדיין קהילות וירטואליות, אבל מדובר בתופעה שתשנה את מפת הזהויות בעולם.

עוז אלמוג. מפנה, מס' 51, תשרי תשס"ז, אוקטובר 2006

7- מדברי חנא אבו חנא, משורר וסופר:

אני מרגיש את עצמי קרוע בין שני עולמות, ניצב באמצע. מצד אחד אני ערבי, והחברה כאן דואגת להזכיר לי זאת בכל הזדמנות. מצד שני אני חי במדינה שאני חייב לה נאמנות וציות לחוקיה. בהיותי ערבי אני מושפע גם מדעות המושמעות בעולם הערבי. כיוון שהערבית היא שפת האם שלי, אני שומע תחנות רדיו מכל ארצות ערב... ומקשיב גם לשידורי ישראל בערבית. בכל הקשת הזאת יש גוונים שונים – כל גוון והאמת שלו...

...נכון אני בן העם הפלסטיני. אהיה מאושר אם יזכו הפלסטינים במולדת משלהם. אהיה מוכן לעזור למולדת הזאת כמיטב יכולתי, בתרומות כספיות, אולי ביעוץ. אך אין בדעתי לעקור למדינה כזאת, אם וכאשר תקום. אני אזרח ישראלי ואמשיך להיות כאן, כמו שיהודים רבים חיים בגולה, נושאים דרכונים של הארצות שבהן הם יושבים, משרתים בצבא ומשלמים שם מיסים, בלי לוותר על הקשר עם מדינת ישראל. אני יודע, שבקרב ערביי ישראל יש רוב שחושב כמוני. לצערי, זהו רוב דומם, כי במציאות שנוצרה כדאי להיות קיצוניים, אולי מתוך שיקול מוטעה... שיתוף ערבים החושבים כמוני חשוב יותר למדינת ישראל ולביטחונה. הערבים אזרחי ישראל, משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים ומוסד ון ליר, ירושלים.

❖ מהי זהות ישראלית על פי אלמוג ועל פי חנא אבו חנא? אילו מורכבויות עולות?

יחידת לימוד רביעית - גזענות, סטראוטיפים דעות קדומות

1- גזענות - הגדרת המושג

גזענות היא התייחסות שלילית לבני אדם (יחס של שְׂנָאָה או של אֶפְלָיָה) בגלל הגזע שלהם, כלומר – המוצא שלהם או צבע העור שלהם.

כמו כל אפליה (אֶפְלָיָה = יחס לא שוויוני) גם הגזענות מנוגדת לזכויות האדם: הזכות לשוויון והזכות לכבוד. אם כן, יחס גזעני הוא התייחסות לא שוויונית אל אדם רק בגלל ההשתייכות שלו לקבוצה מסוימת.

הגזענות, על-פי הגדרתה הקלאסית, היא תורה אנתרופולוגית-ביולוגית המחלקת את האנושות לגזעים שונים על-פי מאפיינים ותכונות ביולוגיים. המיון של המין האנושי לגזעים שונים יוצר סיווג של הגזעים ל"עליונים" ו"נחותים". על-פי תפיסה זו, לגזעים ה"עליונים" מיוחסים יתרון קוגניטיבי על פני הגזעים "הנחותים" ותכונות ביולוגיות נעלות. עם הזמן, התרחבה הגדרת המונח "גזענות", וכיום הגדרת המונח מדגישה לא רק את תחושת עליונותם של פרטים ושל קבוצות על רקע גזעי, אלא גם את תחושת עליונותם של אלה על פני פרטים וקבוצות אחרות בחברה אשר להם מאפיינים תרבותיים וחברתיים שונים, כמו: לאום, דת, קבוצה אתנית וכד'. לפיכך, הגדרת תופעת הגזענות כיום אינה מתייחסת רק למשמעות הצרה של המושג – הנוגעת למאפיינים הביולוגיים – אלא לכל רעיון שבבסיסו עליונות של פרטים או של קבוצות בחברה על פני קבוצות אחרות על בסיס הבדלים תרבותיים וחברתיים.

בשנת 1966, אימץ האו"ם את ההגדרה הרחבה למושג "גזענות" – המופיעה באמנה בדבר ביעור כל צורות הגזענות והאפליה: "כל הבחנה, הוצאה מן הכלל, הגבלה או העדפה המיוסדים על נימוקי גזע, צבע, ייחוס משפחתי, מוצא לאומי או אתני, שמגמתם או תוצאתם יש בהם כדי לסכל את ההכרה, ההנאה והשימוש ולפגום בהכרה, בהנאה או בשימוש על בסיס שווה של זכויות האדם וחירויות היסוד בחיים המדיניים הכלכליים, החברתיים, התרבותיים, או בכול תחום אחר בחיי הציבור".

(מתוך אמנת האו"ם, 1966)

היגדים

- חברת ביטוח אינה מעסיקה אנשים מעל גיל 70 בטענה שהם מבוגרים מדי.
- מנהלת חברת הייטק אינה מוכנה להעסיק ערבי ישראלי בטענה שאולי הוא מסוכן.
- תנועת נוער מכניסה לפעילותה רק חברים ששילמו דמי חבר סמליים.
- בתי חולים מעסיקים רופאים רק אם יש להם תואר אקדמי ברפואה.
- גנת ממוצא אתיופי לא התקבלה לעבודה בגן מסוים בנימוק שאין בגן הזה תלמידים ממוצא אתיופי.
- משרד ממשלתי פרסם מכרז לתפקיד בשירות הציבורי וציין כי תהיה עדיפות למועמדים ממוצא אתיופי.
- מועדון לילה קיבל הנחייה לא לאפשר לצעירים ממוצא רוסי להיכנס למועדון, כיוון ששבועות מספר קודם לכן אירע בו מקרה אלימות חמור שהיו מעורבים בו שני צעירים ממוצא רוסי.
- מועדון לילה קיבל הנחייה לא להכניס אנשים שאינם רשומים ברשימת המוזמנים.
- הורים מבית ספר חרדי רצו להפריד בין ילדים ממוצא אשכנזי לילדים ממוצא ספרדי, בנימוק שיש ביניהם פערים תרבותיים.
- אגודת הסטודנטים באוניברסיטת תל-אביב תחלק מלגות סיוע לסטודנטים בשנה א' בחוג לחינוך ותיתן עדיפות לסטודנטים המגיעים מאזורי הפריפריה בישראל.
- אוהדי קבוצת כדורגל בישראל מתנגדים לקליטת שחקנים שאינם יהודים בנבחרת.
- חברת תעופה לא מוכנה להעסיק בחורות שמשקלן מעל 60 ק"ג בטענה שאינן ייצוגיות.
- בעל בניין דירות בצפון ת"א מסרב להשכירן לחרדים בטענה שהם אינם משתלבים עם הדיירים המקומיים.
- ועדת הבחירות של הכנסת פסלה תשדיר בחירות בטענה שיש בו מסרים גזעניים.
- נהג אוטובוס אגד סירב להעלות נוסעת ממוצא אתיופי לאוטובוס, ואף העליב אותה

שאלות לאחר קריאת ההיגדים

1. לפי מה החלטתם ביחס לכל היגד אם הוא מבטא גזענות או לא? נמקו.
2. האם היו היגדים שהתלבטתם לגביהם? מדוע?
3. האם יש מכנה משותף לכל ההיגדים שלדעתכם מבטאים גזענות?
4. לדעתכם, האם יש מקרים שבהם יש הצדקה למעשים גזעניים? (לעתים יש הצדקה להבחנה או להעדפה, אך אין הצדקה לאפליה!)
5. באילו דרכים ניתן להתמודד עם תופעות שונות של גזענות? (חינוך, הסברה, חוקים, ענישה, מפגשים וכד').

גזענות או לא גזענות?

לפניכם מספר מקרים. התייחסו לכל מקרה: האם מדובר במקרה של גזענות? הסבירו והסתמכו על ההגדרות לגזענות שהובאו בפניכם.

מקרה 1: קראו לי "שמנטוזה"

"רוב חיי, 25 שנה ליתר דיוק, הייתי ילדה שמנה, נערה ובחורה שמנה. הזיכרון הראשון שלי לגבי הנושא הוא מגן תת חובה, כשילד אחד קרא לי "שמנטוזה" ונורא נעלבתי. איך מילה אחת שנאמרת לילד יכולה לשנות את כל התפישה שלו..." (מתוך: שרה בן מלך, ירדתי 53 קילו ועוד לא סיימתי את המאבק, 9.2.11, ynet)

האם פגיעה באדם בשל משקל גוף היא גזענית? מדוע?

מקרה 2: מתארגנים נגד פלישת החרדים

"רם פרומן, תושב השכונה וממובילי המחאה נגד ההתאגדות החרדית באזור בשנים האחרונות. פרומן יזם בחודשים האחרונים את הקמת 'פורום השכונות הארצי לשמירה על צביון החיים החילוני'. חברי הפורום, על פי הגדרתם, מרגישים צורך להילחם על הבית נגד 'פלישה יזומה של גורמים חרדיים וחרדיים-לאומיים לסביבתם'."

(מתוך: גילי כהן, מחיפה עד רחובות: מתנגדי ההתחדדות מתאחדים, 22.4.11,

haaretz)

האם ההתנגדות לכניסת חרדים ליישוב חילוני היא גזענית? מדוע?

מקרה 3: כניסה לצמחונים בלבד

"מושב הצמחונים אמירים הוקם בשנת 1958 על חורבות שני ניסיונות התיישבות של בני עליות שונות, שברחו משם כל עוד נפשם בם. למקום הגיעה קבוצה מלוכדת של עירוניים, רובם תל אביבים שהכירו אחד את השני על רקע אורח החיים הדומה שחלקו והרצון לצאת מן העיר אל הטבע. חלומם היה להקים יישוב שבו יחיו צמחונים בלבד, ו'הסוכנות היהודית', שלא הצליחה ליישב את האזור, קפצה על המציאה. כך נוסד אמירים כמושב לכל דבר."

(מתוך: טלי חרותי-סובר, וגר אדם עם אג'נדה: יישובים בעלי תפיסת עולם,

ynet, 26.6.06)

האם קבלה של צמחונים בלבד ליישוב היא גזענית? מדוע?

מקרה 4: סלקציה במועדונים

"הכנסת אישרה אמש (ב') בקריאה שלישית את הצעת החוק האוסרת על אפליה במקומות ציבוריים: כלומר איסור סלקציה בדיסקוטקים, מועדונים ופאבים... את ההצעה הגישו חברי הכנסת בעקבות פניות רבות של צעירים, שהתלוננו בשנים האחרונות על כך שנאסר עליהם להיכנס למועדונים "בגלל צורת הלבוש שלנו ובגלל צבע עורנו". לעומת זאת, בעלי מועדונים רבים טענו כי זכותם להחליט את מי להכניס למועדון שלהם... הסלקציה איננה על בסיס גזעני, ונועדה רק לשוות למסיבות אופי מסוים. כמה בעלי מועדונים אף טענו כי הסלקציה דרושה על מנת למנוע כניסה של "צעירים בעייתיים אשר עשויים לגרום למהומות וקטטות במועדון".

(מתוך: לינוי בר גפן, הכנסת אישרה חוק נגד סלקציה במועדונים, 12.12.00, ynet)

האם הסלקציה במועדונים גזענית או שהיא משמשת אמצעי למניעת אלימות?
מדוע?

2- דעות קדומות

דעה קדומה היא עמדה שלילית, בדרך כלל, כלפי חברים בקבוצה מסוימת. ביסוד הדעה הקדומה מונחת קטגוריזציה של אנשים על סמך דמיון בתוך חברי אותה קטגוריה והשוני בין קטגוריות שונות. בצורה זו נוטים בני אדם לייחס **סיבות פנימיות** (כשרון אישי, מוטיבציה פנימית, ידע) להצלחתם של אנשים מקבוצתם ו**סיבות חיצוניות** להצלחת אנשים מקבוצות חיצוניות (המבחן היה קל מאוד במועד שלהם, המורים ויתרו להם).

מהו ההבדל בין "דעה קדומה", "סטריאוטיפ" ו-"אפליה"?

"**דעה קדומה**" היא עמדה ולכן היא בעלת שלושה מרכיבים: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי, לעומתה, "**סטריאוטיפ**" אינו עמדה, אלא תפיסה (בדרך כלל שלילית) כלפי קבוצה חברתית כלשהי, ולכן הוא מהווה רק את המרכיב הקוגניטיבי של העמדה.

"**אפליה**" מתארת התנהגות שלילית כלפי בני אדם בשל שייכותם לקבוצה מסוימת. **דעה קדומה** - זוהי עמדה שלילית בדרך כלל כלפי חברים בקבוצה מסוימת המבוססת אך ורק על שייכותם של החברים לקבוצה. הדעה הקדומה גורמת לייחוס תכונות וקווי אופי לכל חברי הקבוצה מבלי להתחשב בשוני הקיים ביניהם תוך הכללת יתר וקטגוריזציה, כך שאין התבוננות בפרט כיחיד אלא רק כחלק מהקטגוריה.

* דעה קדומה היא בעצם עמדה קדומה ולכן יש לה את שלושת מרכיבי העמדה: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי.

ההבדל בין דעה קדומה לסטריאוטיפ - הסטריאוטיפ מכיל רק את המרכיב הקוגניטיבי, בעוד שדעה קדומה תמיד מכילה את שלושת המרכיבים. סטריאוטיפ הוא

סכמה חברתית שנמצאת תמיד בתוך הדעה הקדומה. סטראוטיפים קל לנפץ ואילו דעה קדומה (כמו העמדה) קשה מאוד לשנות עקב המרכיב הרגשי.

נהוג לבלבל בין דעה קדומה לאפליה. אפליה היא ההתנהגות השלילית כלפי קבוצה חברתית ולכן אפליה היא תוצאה של דעה קדומה, אך לא כל דעה קדומה מובילה לאפליה.

לקוח מהאתר בין הצלולים

<http://itu.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=2980d021-6856-475b-a43d-cfd7a3bcc242&lang=HEB>

הכללות ודעות קדומות הן תופעות נפוצות. כולנו נוטים להכליל, לכולנו יש דעות קדומות. מטרתה הפעלה זו לעורר את החשיבה והמודעות לנושא זה, על מנת להימנע כמה שאפשר מיצירת דעות קדומות והכללות לגבי קבוצות שונות בחברה.

בחרנו להתחיל עם בדיחות. בדיחות רבות בנויות על סטראוטיפים שיש לאנשים לגבי קבוצות שונות, לאומיות ואחרות. בעזרת בדיחות קל להמחיש את הנושא. עם זאת, מאחר ומדובר בילדים, יש להיזהר מאד שלא לגלוש לגזענות.

בדיחה 1 :

אמא סקוטית ובנה עוברים ליד מאפייה. הילד אומר: "וואו איזה ריח טוב", אז האימא מציעה לו: "רוצה שנעבור עוד פעם?"

בדיחה 2 :

* שאלו כושי : סליחה, מה דעתך על המחסור בבשר? והוא ענה : מה זה בשר?
* שאלו אמריקאי : סליחה, מה דעתך על המחסור בבשר? והוא ענה : מה זה מחסור?
* שאלו ישראלי : סליחה, מה דעתך על המחסור בבשר? והוא ענה : מה זה סליחה?

בדיחה 3 :

יהודי ופולני צופים בטלוויזיה. רואים שם אישה שמתלבטת אם לקפוץ קפיצת בנגי.

הפולני אומר ליהודי : "בוא נתערב על מאה דולר שהיא לא תקפוץ" היהודי מסכים ואיך שהם מתערבים היא קופצת...

אחרי שהפולני משלם היהודי אומר לפולני : "האמת היא שלא הייתי פייר איתך, זה שידור חוזר משש בערב כך שידעתי מראש מה יקרה."

הפולני אומר לו : "גם אני ראיתי את זה בשש אבל לא חשבתי שהיא תעשה את אותה שטות פעמיים."

בכל אחת מהבדיחות הללו צוחקים על בני עם מסוים, על תכונה מסוימת שקיימת, לכאורה, אצל כל בני אותו העם. לפי הבדיחות:

כל הסקוטים הם.... כל הישראלים הם ... כל הפולנים הם ...

האם כל הסקוטים, הישראלים, הפולנים, הם באמת בעלי התכונה המיוחסת להם בבדיחה? האם אתם מכירים בדיחה שבה צוחקים על אחת הקבוצות שאתם שייכים אליה? למשל: בני/בנות; העדה שלכם, תלמידים/מורים? כשמספרים בדיחה על קבוצה שאתם משתייכים אליה, כיצד אתם מרגישים? האם אתם נעלבים? האם זה מפריע לכם? האם אתם חושבים שבבדיחה יש מן האמת?

לפניכם רשימה של הכללות על קבוצות שונות.

ערכו דיון על ההכללות והביעו את דעתכם לגביהן ולגבי הכללות באופן כללי.

- כל הבנים אוהבים כדורגל
- כל הרזים טובים בספורט
- כל הבנות פחדניות
- כל היהודים חכמים
- כל הספורטאים הם תלמידים גרועים
- כל התלמידים הטובים הם חנוניים
- כל השמנים מאושרים

אירוע

למשטרה הגיעו שמועות על מעשי גניבה של ילדים באחת השכונות בארץ. לחוקרים נרמז כי המעורבים בפרשה הם כולם תלמידים בבית-הספר "משעולים". עוד בטרם נעצרו חשודים בפרשה יצאה התקשורת בכותרות: "תלמידי בית הספר 'משעולים' גנבים", "פשעים בבית הספר 'משעולים'". הכותרות עוררו זעם ומבוכה בקרב בני נוער והורים רבים, והם מחו על ההכללות ועל הפגיעה בשמם הטוב של חפים מפשע.

* האם, לדעתכם, יש קביעות פסולות בסיפור האירוע? הציעו ניסוח אחר לכותרות

יחידה חמישית- פלורליזם וסובלנות

1- **המונח פלורליזם**, שמקורו מן המילה הלטינית פלורליס (רב, מרובה) בעל הוראות שונות בתחומי הידע והחיים השונים.
כך, לדוגמה בתחום הפילוסופיה, המונח "פלורליזם" מבטא את הגישה אשר לפיה המציאות מורכבת מיסודות רבים שהם בלתי תלויים האחד בשני.
ההגות החברתית הפוליטית של העת החדשה ייחסה לפלורליזם חשיבות רבה. כך, פרופ' שביד במאמרו "פלורליזם כהסכמה חברתית וכהשקפת עולם אישית" מתייחס להגדרת הפלורליזם כהשקפת עולם שמשמעותה "יחס חיובי לריבוי השקפות עולם ואורחות חיים במסגרת חברה או תרבות אחת."
ניתן לראות את הפלורליזם כערך ועיקרון חשוב בדמוקרטיה בשל הדגש שהוא מייחד להכרה בזכות קיומן של דעות, השקפות, צרכים ורצונות שונים בחברה בה קיים ריבוי ומגוון של קבוצות ייחודיות.
עקרון הפלורליזם מדגיש את זכותן של קבוצות במדינה לבטא את השונות ביניהן ולהתארגן במסגרות שונות כדי לממש את זכויותיהן ולפעול להשגת האינטרסים והצרכים הייחודיים שלהן.

פלורליזם, עקרון הפלורליזם מניח כי בחברה הדמוקרטית תתכן שונות בין הפרטים והקבוצות המרכיבים אותה. על-פי עקרון זה לכל קבוצה בחברה הזכות לשמור על ייחודה ולהביאו לידי ביטוי.

הפלורליזם בחברה הדמוקרטית בא לידי ביטוי תחומים רבים ומגוונים כגון בתחום הפוליטי, דתי, כלכלי, בתחום החברתי, רעיוני וכן במספר מגוון של קבוצות אינטרס שונות המנסות להשפיע על השלטון.

עקרון הפלורליזם

עיקרון הפלורליזם מבטא את המובן הערכי והמהותי של הדמוקרטיה. הפלורליזם הוא לא רק ריבוי דעות ותחרות חופשית, משמעותו הערכית של הפלורליזם זה **הכרה בשונות של הפרטים והקבוצות במדינה**, כלומר, הלגיטימציה של כל קבוצה לשמור על ייחודה, על השונות שלה, ולפעול בהתאם להשקפת עולמה.

הסובלנות היא פועל יוצא של עקרון הפלורליזם בחברה הדמוקרטית. הסובלנות היא הנכונות לאפשר ביטוי לרעיונות השונים בחברה ולאפשר התנגדות לרעיונות אלו. הסובלנות היא תנאי למימוש עקרון הפלורליזם.

עקרון סובלנות

הסובלנות הוא תנאי למימוש הפלורליזם. זה היכולת ללמוד לסבול דעות והשקפות שונות משלך, להכיר בזכות בקיומן של דעות אלה כאשר ישנה אי הסכמה. הסובלנות נובעת מההכרה בערך המרכזי של כבוד האדם ובזכותו להיות שונה. הסובלנות משמעותה אימוץ צורת התנהגות שמכבדת כל אדם באשר הוא האדם, סובלת את דעותיו והשקפותיו למרות אי הנחות והכעס.

1. הסובלנות מבטיחה את מימוש זכויות הפרט והקבוצה במדינה, כמו החירות, חופש הביטוי לדעות השונות, חופש ההתארגנות של כל קבוצה, השונות והשוויון בין הפרטים והקבוצות השונות.
2. סובלנות פוליטית מאפשרת תחרות חופשית ופתיחות במערכת הפוליטית לרעיונות שונים. כך נוצר שוק חופשי של דעות. לאזרחים יש אפשרות לבחון את כל הדעות.
3. סובלנות פוליטית מעניקה לגיטימציה לדעות של נציגי הקבוצות השונות ובהם קבוצות אופוזיציה. בכך מונח הבסיס הלגיטימי לחילופי שלטון, שהוא תנאי הכרחי למשטר דמוקרטי תקין.
4. הסובלנות תורמת ליציבותם של המשטר והחברה, משום שהיא מאפשרת לקיים וויכוח בים הדעות השונות עפ"י כללי המשחק הדמוקרטי וללא אלימות, גם בנושאים טעונים כמו חילוקי דעות אידיאולוגיים. כך כל קבוצה יכולה להשתתף בגלוי בהליך הפוליטי במדינה, ואין חשש שהיא עשויה לפעול במחתרת ולהוות גורם העלול לסכן את היציבות במדינה.

אירועים

אירוע א': תוכנית סאטירית בטלוויזיה

מדי שבוע בימי שישי מתקיימת תוכנית אירוח בידורית בערוץ הראשון של הטלוויזיה.

בתוכנית משולב קטע סאטירי קבוע ובו מפרש הבדרן את פרשת השבוע בלשון יום יומית, המתובלת בביטויי "סלנג" תוך הדגשת היבטים שיש להם משמעויות מגוונות ורמיזות לאירועים פוליטיים.

חוגים דתיים דרשו לכנס את ועדת החינוך של הכנסת כדי לדון בהמשך השידור של הפינה הסאטירית בתוכנית, בטענה שהיא פוגעת בערכים קדושים בעיניהם.

* האם, לדעתכם, נכון היה לקיים דיון בנושא זה בוועדת החינוך של הכנסת?

* אילו הוזמנתם להשתתף בדיון בוועדת החינוך, מה הייתם אומרים שם?

אירוע ב': פעילות הקניון בשבת

לנוכח הכוונה לאשר את הפעלת הקניון החדש בשבת, צפויה בשבוע הקרוב ישיבה סוערת של מועצת העיר "יהלום".

בקניון חנויות, בתי קפה ומסעדות לרוב. כמו כן ישכון בו בית התרבות העירוני, הכולל אולם תיאטרון, ספרייה, חדרי הרצאות וחוגים, וכן ארבעה אולמות קולנוע.

אלעד יעקובי, ראש ועד השכונה הדתית "נרקיס" הסמוכה לקניון, פנה לראש העיר והביע התנגדות חריפה לפתיחת הקניון בשבת. הוא טען כי עד כה לא נפתחו העסקים בעיר בשבת וכי תהיה זו הפרה של "הסטאטוס קוו".

בתגובה אמר יו"ר ועד שכונת "סביון", כי יש לאפשר לתושבי האזור ליהנות מפעילות תרבותית בשבת וכי הדבר מקובל ברוב הערים בישראל. דובר העירייה מסר כי מועצת העיר אמורה להתכנס לישיבה מיוחדת כדי לדון בנושא ולהחליט אם לאשר את הפעילות המתוכננת.

כולכם חברי מועצת העיר.

על כל אחד מכם לנקוט עמדה בנושא ולנמק אותה.

במהלך הדיון עליכם לדאוג שהחלטה שתתקבל תבטא את עקרון הפלורליזם במשטר דמוקרטי.

אירוע ג': בית ספר משותף לדתיים ולחילוניים

בנייתו של היישוב "חבצלת" עומדת לפני סיומה. לקראת החופש הגדול עומדות כ-350 משפחות להיכנס לבתיהן. ביישוב נבנו מתקנים מפוארים ובריכת שחייה לרווחתם של התושבים ו-400 ילדיהם.

האווירה החגיגית המורגשת לקראת האכלוס הקרב נפגמת עקב מחלוקת חריפה שהתגלעה לאחרונה בין חברי היישוב בשאלה :

האם יש להקים בית ספר משותף לילדי המשפחות הדתיות ולילדי המשפחות החילוניות?

חלק מהתושבים מצדדים בפתיחת בית הספר המשותף בנימוק שהקשר שייווצר בין הילדים יתרום לחינוך לסובלנות ולכבוד הדדי ויעזור לחיי הקהילה ביישוב. לעומתם, חלק מהתושבים מתנגדים לרעיון בנימוק שבית ספר משותף יפגע בכל מי שירצה לנהל את אורח חייו ולחנך את ילדיו על פי דרכו ואמונתו.

יש לנקוט עמדה ולנמק אותה.

